

Nega gozda v slepi ulici ali na razpotju

Forest Care at a Dead-End or at a Crossroads

Zoran GRECS¹

Izvleček:

Grecs, Z.: Nega gozda v slepi ulici ali na razpotju. Gozdarski vestnik, 71/2013, št. 10. V slovenščini z izvlečkom v angleščini, cit. lit. 4. Prevod Breda Misja, jezikovni pregled slovenskega besedila Marjetka Šivic.

Med gozdnogojitvenimi in varstvenimi ukrepi v usmerjanju razvoja gozdov je realizacija načrtovanih negovalnih del najmanjša, trend izvajanja potrebnih ukrepov nege je padajoč. Potrebne so spremembe, zlasti pri spodbudah za vlaganje v gozdove in pri izvajanju ukrepov nege. V prispevku je predstavljeno stanje na področju izvajanja nege v mladem gozdu, politično-gospodarski odnos do nege in pogled ter smernice za nego v prihodnje.

Ključne besede: nega gozda, sofinanciranje vlaganj v gozdove, lastniki gozdov, Zavod za gozdove Slovenije

Abstract:

Grecs Z.: Forest Care at a Dead-End or at a Crossroads. Gozdarski vestnik (Professional Journal of Forestry), 71/2013, vol. 10. In Slovenian, abstract in English, lit. quot. 4. Translated by Breda Misja, proofreading of the Slovenian text Marjetka Šivic.

Among the silvicultural and protective measures, the realization of the planned care activities is on the lowest level and the trend of the necessary care measures is on decrease. Changes are needed, above all to encourage investments in forests and perform care measures. This article presents conditions in the field of performing care in young forest, politically-economic attitude towards the care as well as perspective and guidelines in the future.

Key words: forest care, co-financing investments in forests, forest owners, Slovenia Forest Service

1 UVOD

Nega gozda je naložba, ki povečuje njegovo vrednost in krepí njegovo stabilnost. Z nego usmerjamo razvoj gozda vse življenjsko obdobje; temelji na pospeševanju ugodnih lastnosti v razvoju gozda in zaviranju neugodnih lastnosti s čim več naravne samodejnosti. Z nego krepimo vsestransko stabilnost gozda, večamo kakovost lesne mase in vrednosti gozda ter krepimo druge koristne vloge. V Sloveniji že več kot pol stoletja z nego usmerjamo razvojna pota gozda. Pred gozdarsko stroko prihajajo novi gozdnogojitveni in varstveni izzivi, soočenje s posledicami podnebnih sprememb in vdora tujerodnih invazivnih vrst v gozdni prostor. Pri usmerjanju spreminjajočih zgradb in delovanja gozdnih ekosistemov bo nepogrešljiva nega gozda ob preprečevalno zati-ralnih ukrepih. Od primerne nege imajo korist lastniki in družbena skupnost.

2 IZVAJANJE NEGE MLADEGA GOZDA V ZADNJIH DVEH DESETLETJIH

Intenzivnost usmerjanja razvoja gozda z nego je največja v mladostnem obdobju, ko se gozd najbolj

odziva na ukrepe nege in oblikovanje dolgoročne razvojne popotnice. V dvajsetletnem obdobju, od 1993 do 2012, je v Sloveniji v gozdovih vseh lastništev potekala nega mladega gozda na površini 171.500 hektarjev. Na leto je bilo povprečno negovanih 8.600 hektarjev mladega gozda, kar je na leto 0,8 % od površine gospodarskih gozdov v Sloveniji. V vseh gozdovih v dvajsetletnem obdobju je bila realizacija načrtovane nege 58-odstotna. V zadnjem desetletju beležimo trend zmanjševanja obsega opravljenih negovalnih del. Trend zmanjševanja obsega nege je posebno zaznaven v zasebnih gozdovih, kjer v zadnjih treh letih beležimo že manj kot tretjino realizacije načrtovanih potrebnih negovalnih del glede na gozdnogospodarske načrte. Omejena in nezadostna sredstva za vlaganja v gozdove so najbolj očitno vplivala na slabo realizacijo izvajanja nege v zadnjih dveh desetletjih. Vendar tudi v obdobju, ko je bilo več sredstev, je bil interes lastnikov za negovalna dela majhen. Težava realizacije načrtovanih del je poleg nezadostnih sredstev tudi v sami količinski in

¹ Z. G., spec. univ. dipl. inž. gozd. Zavod za gozdove Slovenije, CE, Večna pot 2, 1000 Ljubljana

Slika 1: Nega letvenjaka za krepitev stojnosti in kakovosti (foto Mirko Perušek)

kakovostni izvedbi del. Lastniki gozdov so praviloma sami opravljali negovalna dela. Marsikatero, lastnikom naloženo delo ni bilo narejeno tudi zaradi nezmožnosti lastnikov gozda za izvajanje del. Kljub izobraževanju lastnikov in svetovanju strokovnih delavcev Zavoda za gozdove Slovenije vsa negovalna dela niso bila opravljena optimalno. Na leto je negovalna dela opravljalo povprečno le nekaj več kot 5.000 lastnikov gozda (evidence ZGS).

3 STROŠKI NEGE MLADEGA GOZDA

Povprečni strošek ukrepa nege v mladem gozdu, ki se je izvajala na konkretni površini, je 550 evrov na hektar. Spodbude za vlaganja v gozdove iz proračuna RS v zasebnih gozdovih pri povprečnem 40 % sofinanciranju izvedbe negovalnih del v povprečju znašajo 220 evrov na hektar (Pravilnik o financiranju in sofinanciranju vlaganj v gozdove, evidence ZGS). V Sloveniji strošek načrtovane izvedbe nege v zasebnih gozdovih znaša od 3,5 do 4,5 evra na hektar na leto; sofinancirano iz sredstev proračuna RS bi to znašalo od 1,5 do 2,0 evra na hektar gozda na leto. Povprečna vrednost sofinancirane nege iz sredstev proračuna v zasebnih gozdovih je dejansko znašala 0,6 evra letno na hektar gozda v Sloveniji. Povprečni letni

strošek nege, preračunan na m^3 posekanega lesa v zasebnih gozdovih v Sloveniji (brez stroškov JGS), je 0,64 evra, sofinancirano pa 0,25 evra na m^3 posekanega lesa.

4 SOFINANCIRANJE VLAGANJ V GOZDOVE IZ SREDSTEV PRORAČUNA RS

V Sloveniji je sistem sofinanciranja vlaganj v gozdove iz sredstev proračuna RS v bistvu dobro zasnovan in primerljiv z drugimi državami EU. Sistem je napreden, v opredelitvah natančen, finančna vzpodbuda pa po prepričanju skrbnikov za vlaganja v gozdove na ZGS dober motiv za izvedbo del pri številnih lastnikih gozdov. Sistem sofinanciranja vlaganj v gozdove iz sredstev proračuna pa ni dal optimalnih rezultatov, in sicer predvsem zaradi nezadostnih sredstev, delno pa tudi zaradi majhne zainteresiranosti, nepripravljenosti ali nezmožnosti številnih lastnikov gozda za izvajanje del v lastnem gozdu.

V letih od 2004 do 2008, ko so bila negovalna dela sofinancirana tudi iz evropskih skladov, je bila izvedba negovalnih del za več kot četrtino višja od zdajšnje. V zadnjih dveh desetletjih, odkar se gozdnogojitvena in varstvena dela v zasebnih gozdovih sofinancirajo iz sredstev proračuna RS,

Slika 2: Japonski dresnik, *Fallopia japonica* (Houtt.), resna grožnja ohranjanju obvodnih gozdov (foto Zoran Grecs)

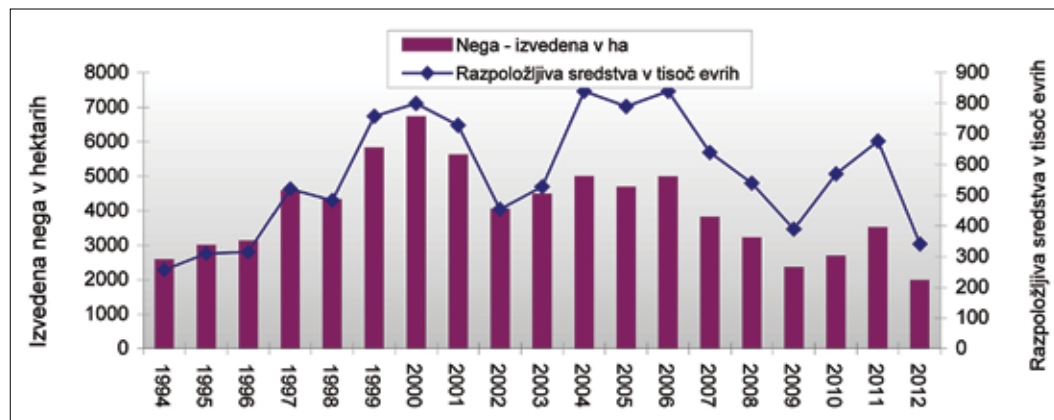

je realizacija teh del in tudi nege mladega gozda v tesni povezavi z razpoložljivimi sredstvi. Odnos realizacije načrtovane nege gozda do razpoložljivih sredstev za vlaganja v gozdove je prikazan v grafikonu 1.

V letih 1998–2001 je bilo zaradi sanacije v snegolomu in žledolomu poškodovanih gozdov odobrenih več proračunskih sredstev za vlaganja v gozdove in posledično je bilo opravljene tudi več nege. Sledilo je manjšanje realizacije vse do leta 2003, ko so bila ponovno razpoložljiva dodatna sredstva, tokrat iz evropskih skladov in v tem

štiriletnem obdobju ponovno beležimo povečanje negovalnih del. V Sloveniji smo v letu 2008 zaradi neurja poškodovanih gozdov ponovno beležili več opravljene nege ob dodatnih proračunskih sredstvih. Odmik krivulje razpoložljivih sredstev od grafične predstavitev izvedbe nege lahko pojasnimo s spremembo Pravilnika o financiranju in sofinanciranju vlaganj v gozdove (Pravilnik), s katero se je po letu 2004 povečala stopnja sofinanciranja. Odnos med razpoložljivimi sredstvi in realizacijo pa je ostal nespremenjen. Po podatkih ZGS – za zadnja štiri leta – so lastniki gozdov na

Grafikon 1: Opravljena nega mladega gozda glede na razpoložljiva sredstva v letih 1994–2012 v zasebnih gozdovih

Slika 3: Invazija japonskega dresnika, novi izzivi gojenju in varstvu gozdov (foto Zoran Greccs)

leto povprečno opravili nego brez sofinanciranja na 180 ha gozda, predvsem redčenja v drogovnjakih, kar je okvirno 7 % letne realizacije.

Izvajanje gozdnogojitvenih in varstvenih del je v javnem interesu. S sofinanciranjem vlaganj v gozdove iz sredstev proračuna RS se spodbuja izvajanje teh del v zasebnih gozdovih. Zakon o gozdovih v 48. členu določa, da se sredstva za vlaganja v gozdove zagotavljajo po programu vlaganj v gozdove, ki ga na podlagi nacionalnega gozdnega programa pripravi Zavod za gozdove Slovenije. Zadnja leta so se razpoložljiva sredstva za vlaganja v gozdove krčila, celo razpolovila, posebno je nazadovalo sofinanciranje vlaganj v izvedbo negovalnih del v zasebnih gozdovih. V Nacionalnem gozdnem programu sta pri ciljih in usmeritvah za gospodarjenje z zasebnimi gozdovi posebej poudarjena zagotovitev izvedbe potrebnih gojitvenih in varstvenih del v gozdovih ter povečanje spodbud lastnikom za ta dela. Razpoložljiva sredstva iz proračuna naj bi omogočala financiranje in sofinanciranje izvajanja del v obsegu, kot je določen v sprejetih gozdnogospodarskih načrtih, med drugim pa tudi spodbujanje vlaganj v gozdove za ohranitev njihove gospodarske funkcije. Vendar državi ni uspelo zagotoviti zadostnih sredstev.

Gospodarska politika je v gozdu in lesu, kot obnovljivem snovnem in energetskem viru, pre-

poznala potencial, ki lahko prispeva k oživitvi gospodarske rasti, s povezavo panog v gozdno-lesne verige. Treba pa se je zavedati, da gozd ni neizčrpen vir lesa in da je lesno bogastvo – količinsko, kakovostno in vrednostno – plod šestdesetletnega načrtnega, trajnostnega in sonaravnega usmerjanja razvoja gozdov, s posebnimi zaslugami tudi v negi gozdov. Da bo sistem panožnih povezav lahko deloval trajnostno, je treba zagotoviti stabilno sofinanciranje vlaganj v gozdove.

Sedanji trend izvajanja nege ne zagotavlja več uspešnega strokovnega usmerjanja razvoja gozdov. Smo na razpotju. Negi je treba odpreti pot. Izhod iz slepe ulice je v spremembah. Pogoj za uspešno usmerjanje razvoja gozdov z nego je stabilno sofinanciranje vlaganj v gozdove in zagotavljanje izvedbe del. Po merilih iz Pravilnika bi zadoščalo 1,5 do 2 milijona evrov na leto za sofinanciranje izvedbe celotnega programa negovalnih del v zasebnih gozdovih.

5 MOŽNI VIRI ZA PRIDOBITEV DODATNIH NUJNIH SREDSTEV ZA SO-FINANCIRANJE VLAGANJ V GOZDOVE

Ključne težave, ki jih mora gozdarska politika razrešiti, da bo realizacija načrtovanih negovalnih del količinsko in kakovostno zadovoljiva, je

zagotovitev zadostnega, stabilnega in stalnega vira sredstev. Za načrtovano intenzivnost izvajanja nege je poleg sredstev treba zagotoviti tudi fizično izvedbo nege na primerni kakovostni ravni z možnostjo profesionalizacije izvedbe del.

Z uvedbo integralnega proračuna so se zaprla vrata namenskem zbiranju in razpolaganju z zbranimi sredstvi. Izvedba gozdnogojitvenih in varstvenih del naj bi se financirala delno iz sredstev proračuna, delno iz zbranih sredstev za vlaganja v gozdove od vseh lastnikov gozdov in delno z drugimi oblikami zbiranja sredstev. Žal je ta možnost v zdajšnjih družbenopolitičnih in ekonomskih razmerah nerealna in neizvedljiva. Vendar bi gozdarska politika morala več iztržiti iz integralnega proračuna.

Za zagotavljanje več sredstev za vlaganja v gozdove so številne možnosti.

Pomemben vir sredstev za vlaganje v gozdove bi morali črpati iz zbranih sredstev iz okoljskih dajatev, kar je marsikje v Evropi že praksa.

– V slovenskem prostoru ima gozd največ zaslug za ponor ogljikovega dioksida. Slovenija ima na ta račun bonitete pri količini plinskih izpustov. Okoljski prispevek (ki se že uvaja) na izpuste CO₂ kot del trošarine za nakup fosilnih goriv in del kupnine motornih vozil bi se namenil sofinanciranju vlaganj v gozdove (gozd kot ponor CO₂). Pri ceni fosilnih goriv bi prispevek en cent na liter goriva zadoščal za celotna vlaganja v gozdove in dobršen del delovanja JGS.

– Voda je strateška dobrina prihodnosti. Gozd je vir vodnih bogastev, posebej prispeva k stalnosti izvirskih in podzemnih voda (vir pitne vode) ter čistosti vode (vodni filter). Del ekološkega prispevka od vodarine in kanalščine ter odlaganja komunalnih odpadkov naj bi se namenil sofinanciranju vlaganj v gozdove.

Na izvajanje gojitvenih in varstvenih del lahko vzpodbudno delujejo tudi davčne olajšave za gospodarjenje z gozdovi (gojenje in varstvo, posek, gozdne prometnice in drugo) in/ali zmanjšanje katastrskega dohodka iz gozda za lastnike gozdov, ki redno opravljajo vsa potrebna gozdnogojitvena in varstvena dela ter sečnjo v skladu z gozdnogospodarskimi načrti. Vlaganja v gozdove, ki imajo poudarjeno večnamensko vlogo, ne smejo biti obdavčljiva. Večina gozdnogojitvenih in varstve-

nih del so gozdnookoljski ukrepi (predlog ZGS pri spremembi Zakona o gozdovih za leto 2013, medtem ko Pravilnik to že določa, DURS pa tega ne priznava). Gozdnookoljski ukrepi zagotavljajo trajnostno rabo gozdnih zemljišč in so pomembni za povečanje in ohranjanje biotske raznovrstnosti ter krepitev ekoloških in socialnih funkcij gozda.

Ne gre prezreti tudi morebitni priliv sredstev za vlaganja v gozdove od donacij fizičnih in pravnih oseb ter prostovoljnih obveznih prispevkov od dohodnine nevladnim organizacijam (morda Zvezi gozdarskih društev Slovenije ali Pro Silvi Slovenije) za nego gozda.

6 IZVEDBA NAČRTOVANIH DEL

Načrtovana gozdnogojitvena in varstvena dela so lahko nujno potrebna ali pa priporočljiva. Zakon o gozdovih se v 17. členu v povezavi z izdajanjem odločb osredotoči le na potrebna gojitvena in varstvena dela. Vemo pa, da so nekatera dela nujno potrebna, so pa tudi druga dela, ki so le priporočljiva. Nerealizaciji odločbe brezpogojno sledi izvršba, ki pa v slednjih primerih ni povsem opravičena. Zato je potrebna sprememba 17. člena Zakona o gozdovih, ki bi rangiral ukrepe gojenja in varstva gozdov.

6.1 Predlog rangiranja ukrepov nege

Ukrepe, s katerimi usmerjamo razvoj gozda, se razdeli v dve skupini:

- nujni (obvezni):
 - nujno potrebni gozdnogojitveni in varstveni ukrepi, ki omogočajo, da se gozd lahko obnovi,
 - ukrepi, ki preprečujejo ogroženost sestojev,
 - ukrepi, ki so pomembni za krepitev biološke pestrosti oziroma dolgoročne stabilnosti sestojev;
- drugi koristni (priporočljivi):
 - ukrepi, ki so tudi v javnem interesu, a so predvsem v interesu lastnika (npr. premene, obžagovanje, dopolnilno sajenje sadik visokovrednih listavcev in nega, s katero predvsem povečujemo kakovost oziroma vrednost sestoja).

Med nujne ukrepe nege bi uvrstili obžetev sadik s sajenjem obnovljenega gozda, reševanje

utaplajočega mladja izpod agresivnih zelnatih, grmovnih, drevesnih vrst in praproti, odstranjevanje agresivnih vzpenjavk, krepitev sestojne stabilnosti, v nekaterih primerih tudi uravnavanje vrstne sestave, omejevanje širjenja in zatiranje tujerodnih invazivnih vrst, na produktivnejših rastiščih tudi nega za povečevanje kakovosti.

6.2 Izdajanje oziroma izvrševanje odločb

Za prvo skupino naj bi se izdala odločba, druga koristna (priporočljiva) gozdnogojitvena in varstvena dela pa bi lastniki gozdov izvajali na podlagi usmeritev, ki bi jih lastniku dal Zavod v določeni pravni obliki (bodisi v obliki pogodbe, dogovora, smernic ipd.). S strokovnimi usmeritvami oziroma navodili bi ZGS usmerjal in svetoval lastnikom gozdov pri gospodarjenju z gozdom. Če potrebna gozdnogojitvena in varstvena dela, za katera naj bi bila lastniku gozda izdana odločba, ne bi bila opravljena, bi njihovo izvedbo z izvršbo zagotovil Zavod. Izvedba priporočljivih del za lastnika ne bi bila obvezujoča, pravni dogovor pa ne izvršljiv, razen če le-ta ne bi določal drugače.

Če bi se lastniku sofinanciral ukrep iz druge skupine, bi se zavezal, da bo izvajal potrebne ukrepe vse do razvojne faze drogovnjaka.

6.3 Zagotavljanje fizične in kakovostne izvedbe negovalnih del

Če bi vsi lastniki gozdov posredno ali neposredno participirali sredstva za vlaganja v gozdove, bi bila financirana vsa načrtovana gojitvena in varstvena dela.

Ukrepi iz prve skupine bi bili obvezni in financirani v celoti. Če lastnik del ne bi opravil sam, bi dela opravili izbrani izvajalci del, plačali pa bi jih iz zbranih sredstev lastnikov gozdov in proračunskih sredstev za vlaganja v gozdove. Če pa bi dela opravil lastnik sam, bi zato prejel plačilo.

Druge skupine ukrepov lastnik ne bi bil dolžan opraviti. Lahko bi jih opravil sam, lahko pa bi jih na njegovo željo opravil izbrani izvajalec del. Če bi lastnik dela opravil sam, bi se izvedba ukrepa financirala, če pa bi lastnik delo prepustil izbranemu izvajalcu, bi se izvedba poravnala iz zbranih sredstev lastnikov gozdov, proračunskih in drugih sredstev za vlaganja v gozdove.

Fizično in strokovno izvedbo del, zlasti ko lastnik sam ne bi bil pripravljen ali ne bi bil mogel opraviti dela, bi zagotavljali z usposobljenimi izvajalci del, izbranimi prek javnega naročila ali pa z zaposlitvijo izvajalskih oziroma intervencijskih skupin v javni gozdarski službi.

7 ZAKLJUČEK

Sistem sofinanciranja vlaganj v gozdove iz sredstev proračuna RS učinkuje spodbudno za izvajanje gozdnogojitvenih in varstvenih ukrepov, če so zagotovljena potrebna sredstva. Splošna družbenogospodarska kriza zmanjšuje razpoložljiva sredstva za vlaganja v gozdove, ki v zadnjih treh letih ne zadoščajo niti za sofinanciranje izvajanja najnujnejših negovalnih del. Ekonomsko učinkovito trajnostno gospodarjenje lahko gradimo le z nego gozdov od vznika do razgradnje gozda. V prispevku so nakazane možnosti za pridobitev potrebnih sredstev in drugih oblik spodbud za lastnike za usmerjanje razvoja gozda. Kjer sta namen in volja, se najde tudi pot.

8 VIRI:

Poročila Zavoda za gozdove Slovenije o gozdovih, od 1994 do 2012.
ZGDS/MKGP, 2008. Resolucija o nacionalnem gozdnem programu.
Zakon o gozdovih, Ur. l. RS, št. 30/93, s spremembami in dopolnitvami, št. 63/13.
Pravilnik o financiranju in sofinanciranju vlaganj v gozdove, Ur. l. RS, št. 73-3218/2008.